

УДК 342.721:681.3.02(477)

В.БРИЖКО, кандидат юридичних наук,
заслужений винахідник Республіки
М.ШВЕЦЬ, доктор економічних наук, професор,
член-кореспондент АПрН України

ДО ПИТАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО АСПЕКТУ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ У КОНТЕКСТІ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ІНФОРМАЦІЮ

Присвячується пам'яті Опанаса Андроновича Підопригора, доктора юридичних наук, професора, академіка Академії правових наук України, який одним з перших серед провідних фахівців у сфері цивільного права підтримав можливість запровадження в інформаційному законодавстві України нової юридичної категорії – “виключне право власності фізичної особи на свої персональні дані”^(*)

Анотація. Стаття стосується пошуку вирішення питань захисту інформаційних ресурсів, зокрема, персональних даних, які в реаліях глобалізації економіки повинні супроводжуватися законодавчим оформленням права власності на них.

1. Широкі, майже безмежні можливості сучасних інформаційно-комп'ютерних технологій та мереж щодо збору, об'єднання, класифікації персональних даних за певною ознакою (зокрема, ідентифікаційному номеру) дозволяють довідатися про людину все та взагалі використовувати персональні дані з невідомою та мабуть небажаною для неї ціллю (наприклад, складання та поширення її “інформаційного портрету”). Взагалі зазначені можливості є надзвичайно зручними для приватних інститутів і держави: не випадково основним мотивом запровадження автоматизованої обробки будь-яких даних є аргумент про посилення ефективності і зниження витрат управлінської діяльності.

Проте, процес обробки персональних даних у комерційних цілях усе більше перетворюється в процвітаючий бізнес [1]. За деякими джерелами, **світовий ринок персональних даних досягає 3 млрд. доларів у рік** [2].

Сьогодні відомості про людину збираються й акумулюються різними державними органами (при влаштуванні на роботу, податковими органами, органами внутрішніх справ, органами реєстрації юридичних осіб при народженні й одержанні у наступному різних документів актів цивільного стану, медичними установами, органами реєстрації прав на нерухоме майно, при створенні приватних підприємств, бюро технічної інвентаризації, комунальними службами та ін.) і приватними структурами (медичні, юридичні організації, стільникові компанії, туристичні фірми, магазини тощо). Наприклад, роблячи покупки в Інтернет-магазинах або отримуючи дисконтні картки, споживач змушений повідомляти свої персональні дані. Власники зазначених підприємств, з одного боку, зацікавлені у відомостях про стан попиту на ринку, який може бути оцінений завдяки відомостям про покупців та потенційних споживачів їх продукції, а з іншого – не завжди забезпечують захист персональних даних людини,

© В.Брижко, М.Швець, 2006

^(*) Див. – О. Підопригора. Рецензія на дослідження щодо права власності людини на персональні дані по темі: “Організаційно-правові питання захисту персональних даних” // Правова інформатика. – 2004. – № 3. – С. 69-73.

навіть можуть збирати та пропонувати зазначені дані для продажу й отримання іншого виду прибутку, без диверсифікації щодо номенклатури продукції. Останнє в умовах ринку – значний важіль у конкурентній боротьбі, гарант від розорення при змінах кон’юнктури.

Американський журнал “Forbes” ([//www.Forbes.com](http://www.Forbes.com)) відзначає, що відомості про ім’я, прізвище, адресу й інші персональні дані можна купити приблизно за 10 центів. Якщо ви володієте екстраординарною купівельною спроможністю, наприклад, здобуваєте програмне забезпечення для підприємств середнього бізнесу, то ім’я й адреса оцінюються ледве вище – 15 центів, а от ім’я плюс адреса е-пошти можуть потягнути на чверть долара. Відноситься це, у першу чергу, до добропорядних громадян. Відомості про осіб з темним минулим – товар особливий, а тому і ціна на нього зовсім інша.

Компанії типу Docusearch.com, Knowx.com, USsearch.com і Pac-info.com збирають персональні дані з офіційних документів, у тому числі із судових протоколів, і поширюють їх за винагороду. Фірма Docusearch за пошук інформації про одну людину бере плату в розмірі від 14 до 249 дол. США у залежності від змісту запитуваної інформації. Причому, це можуть бути будь-які відомості – від номерів телефонів, особистих стосунків, фото-, відео-зйомки до карного досьє.

Поряд з ринком “роздрібних інформаційних послуг” існує і “оптовий інформаційний ринок” – продаж адресних списків. Не є проблемою й покупка, а точніше оренда адресної бази для поштового розсилання. Причому, за цілком помірну плату – “від 75 до 125 дол. США за тисячу адрес”, – стверджує Політ Краньяк, президент нью-йоркської компанії List Process, що надає подібні інформаційні послуги. “Спеціалізована B2B адресна база може коштує дорожче – біля 150 дол. за тисячу імен”, – зазначає Лайза Хордер, президент фірми L.I.S.T., що знаходиться в штаті Нью-Йорк. А список приватних адрес та е-пошти, власники яких підтвердили свою згоду одержувати електронні листи, може бути проданий ще дорожче – від 250 до 300 дол. за тисячу імен [3, – С. 30].

Інший приклад – фірма SRDS, яка розташована в штаті Іллінойс, займається наданням інформації для рекламної індустрії. Компанія пропонує більш 28.000 адресних списків, що відноситься до понад 220 ринкових категорій, таким, як “мистецтво”, “діти”, “робота” і т.п. Подібні адресні списки здаються в оренду, причому бази даних можуть бути отримані щотижня і послужити основою для створення нових інформаційних продуктів.

Сьогодні ті, хто займається маркетингом структур постійно вишукують нові, усе більш ефективні шляхи для збору будь-яких відомостей про своїх конкурентів та потенційних покупців: їх діяльність, оточення, стосунки, погляди, інтереси, характер, поведінка та багато ін. Для бізнесу персональні дані – зручне, а тепер і необхідне доповнення із усього того, що надає Інтернет або інші мережі. Уже цілком чітко усвідомлено, що з допомогою засобів е-середовища набагато легше збирати величезні обсяги різної інформації (ніж займатися звичайним промисловим шпигунством), а аналіз і взаємне ув’язування відомостей забезпечує істотні прибутки в бізнесі [4].

Критерії, відповідно до яких відомості про ту або іншу людину включаються до списку, призначеного для маркетингових заходів, як правило, очевидні. Так дані про людину, що має моторний човен, вносять до списку власників моторних човнів саме тому, що вона володіє човном. В основу прямого маркетингу покладене створення списків людей, поєднаних загальними демографічними даними. І для цих цілей зовсім не потрібна конфіденційна інформація. Головне, щоб її було як можна більше, для створення, наприклад, небажаного для особи її негативного “портрету” у разі передвиборчої компанії.

Прихильники недоторканності персональних даних упевнені, що діяльність багатьох фірм таїть у собі погрозу постійного порушення прав громадян. Усі фірми переслідують мету у отриманні прибутку за свою роботу: пошук і збір інформації із різного роду джерел державних, муніципальних та приватних установ, а також від окремих осіб, які мають відповідну інформацію. Як правило, зв'язатися з суб'єктами, що реалізують бази даних, які містять персональні дані, можна дуже просто – за допомогою контактного телефону або е-пошти.

На теренах пострадянських країн, зокрема, у Російській Федерації, сьогодні на “чорному” ринку персональних даних збільшилася кількість баз даних різних структур [2]. У 2003 р. у продажу з'явилася БД абонентів одного з лідерів російського ринку операторів стільникового зв'язку “Мобільних ТелеСистем”. База даних містить такі персональні дані про абонентів компанії, як прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, паспортні дані, адреса місця проживання, ідентифікаційний номер платника податків, юридичну та робочу адресу, контактний телефон та ін. Система пошуку дозволяє за кілька секунд одержати повний список абонентів “МТС”, що є працівниками того або іншого підприємства. Абонентами “МТС” є понад 5 млн. чоловік. Інформація про появу БД на диску поширювалася через Інтернет. Журналісти однієї російської газети спокійно придбали зазначений диск в метро за 450 рублів. Відповідні органи зреагувати не встигли або не змогли.

Практично одночасно стало відомо про наймасштабніший витік конфіденційної інформації. У Санкт-Петербурзі в продаж надійшла комбінована БД про абонентів найбільших телефонних компаній міста, у якій утримуються персональні дані мільйонів петербуржців: адреси, номери паспортів, стільникових і домашніх телефонів. Крім того, на трьох дисках зберігається інформація про всіх абонентів Північнозахідної філії ВАТ “Мегафон” (1,3 млн. записів), “Телеком ХХІ” (контролюється “Мобільними ТелеСистемами” і працює під цією торговою маркою; 500 тис. записів), “Дельта Телеком” (120 тис. записів), “РОКА Сот” (15 тис. записів), а також “Північнозахідний Телеком” і “Пітерстар” (2,5 млн. записів). Вартість БД – 1650 рублів. В офісах постраждалих компаній вважають, що інформація була украдена централізовано через одну з правоохоронних структур.

Разом з тим, у Новосибірську прокуратурою була порушена кримінальна справа у відношенні одного з менеджерів компанії стільникового зв'язку “Сибірські стільникові системи-900” (провайдер мережі “МТС”). Він обвинувачується в розголошенні відомостей про абонентів. Інформація стосувалася тільки номерів, по яких дзвонили абоненти, і тривалості розмов. Але і ці відомості є закритими. Обвинувачуваний був визначений у ході розслідування, проведеного співробітниками служби безпеки самої стільникової компанії, що і звернулися до правоохоронних органів. Справа порушена за статтею “Порушення таємниці листування і телефонних переговорів” (ч. 2 ст. 138 КК РФ), що передбачає штраф або арешт на термін від 2 до 4 місяців.

У цілому на російському ринку персональних даних доступні різні БД ([//www.kiev-security.org.ua/box/4/136.shtml](http://www.kiev-security.org.ua/box/4/136.shtml)), власниками яких є, зокрема, державні органи (див. Таблицю).

Таблиця

Назва бази даних	Обсяг	Ціна
БД “ДАІ м. Москви” (містить повний набір відомостей про автомобілі (держ. номер, № кузова, двигуна, марка, модель і т.д.), про його власника (ПІБ, дата народження, прописка, № паспорта) і документи (ПТС, посвідчення про реєстрацію, довідка-рахунок, талон ТО)	2,5 Гб	500 р.

БД “Автотранспорт Московської області”	1,43 Гб	500 р.
БД “Прописка у Московській області”	430 Мб	400 р.
БД “Прописка у м. Москві”	1,2 Гб	500 р.
БД жителів Московського регіону (ПІБ, дата народження, місце народження та проживання, серія і номер паспорта, коли і ким виданий, підрозділ УВІР, ціль одержання)	541 Мб	400 р.
БД “Посвідчення водія у м. Москва”	611 Мб	500 р.
БД “Посвідчення водія у Московській області”	269 Мб	500 р.
БД “Порушення правил дорожнього руху”	208 Мб	500 р.
БД “Транспортних подій”	269 Мб	500 р.
БД “ДТП та постраждали у м. Москва”	33 Мб	500 р.
БД “Викрадені автомобілі в Росії”	206 Мб	500 р.
БД “Московська ліцензійна палата” (про ліцензії)	240 Мб	400 р.
БД “Зареєстровані підприємства Росії”	3 Гб	500 р.
БД “Приватизовані квартири м. Москви”	1,22 Гб	400 р.
БД “Розшук 2003” (розшук викраденого автомобіля, пошук викраденої спецпродукції, федеральний розшук осіб)	775 Мб	400 р.
БД 2002 єдиної міської телефонної мережі м. Москви	3,6 Гб	500 р.
БД мобільних телефонів Московського регіону	1 Гб	500 р.
БД “МГТС 2003” (інформація щодо всіх номерів Московського регіону і більшості великих підприємств Росії)	3 Гб	500 р.
БД “Московська реєстраційна палата” (відомості про юридичних осіб і приватних підприємств м. Москви)	1,16 Гб	500 р.
БД Московської обласної Реєстраційної палати	280 Мб	500 р.
БД Московського земельного комітету (інформація про власників (фізичних і юридичних осіб)	12 Мб	200 р.
БД “Антикримінал” (розшук-судимість, викрадення, викрадені документи)	551 Мб	400 р.
БД “Банки Росії” (усі реквізити)	95 Мб	300 р.

З того ж джерела [2] можемо дізнатися й про іншу вартість персональних даних:

Назва бази даних	Кількість записів	Ціна
БД приватних осіб м. Москви та Московської області	1 126 486	150 дол. США
БД приватних осіб Росії та СНД (включає е-адресу)	12.000.000	200 дол. США
Програма для розсилки інформації за е-адресами		150 дол. США
БД телефонних номерів Росії		550 руб.
БД із експортно-імпортних операцій (постачальник, споживач, товар, вартість, банк обслуговування тощо)	5 442 574	1400 руб.
БД квартир та їх власників м. Москви	10 443 278	1000 руб.
БД прописки у м. Москва (ПІБ, адреса, дата народження, стать)	14 млн.	1000 руб.
БД фізичних осіб Московської області	6,2 млн.	1000 руб.
БД ДТП (інформація про потерпілих)	413 030	45450 руб.

У засобах масової інформації також повідомлялося про те, що в Естонії на “вільному ринку” вже з’явилися лазерні диски, що містять персональні дані. Продаються витяги з реєстру громадян країни, автомобільного реєстру, реєстрів нерухомості і майнового стану людей, таємні файли естонської дорожньої поліції, відомості про пікантні деталі приватного життя окремих осіб. Ціна такої продукції приблизно 3000 дол. [5, – С. 183].

2. Найважливішим напрямом інформаційної політики будь-якої держави є активне формування інформаційного ринку – ринку інформаційних об'єктів-товарів (ресурсів, продуктів, технологій) і інформаційних послуг. Ринок – це товар і товарно-грошові відносини продавця і покупця. В основі функціонування, зокрема, інформаційного ринку лежать суспільні відносини права власності на інформаційні ресурси, інформаційні продукти, інформаційні технології й інформаційні послуги.

Начебто з цим питанням усе ясно. Закон України “Про інформацію” 1992 року в частині другій статті 38 однозначно визначив: *“Інформація є об'єктом права власності громадян... Інформація може бути об'єктом права власності як у повному обсязі, так і об'єктом лише володіння, користування чи розпорядження”* [6]. Далі у статті 39 вказаного Закону передбачено: *“Інформаційна продукція та інформаційні послуги громадян та юридичних осіб, які займаються інформаційною діяльністю, можуть бути об'єктами товарних відносин, що регулюються чинним цивільним та іншим законодавством”*. Іншими словами, на інформацію поширюється режим інституту майнових прав власності.

На жаль, з радянських часів не тільки у “простих людей”, не обтяжених правовою освітою, але й у керівників усіх рівнів не зжите уявлення про інформацію як субстанцію, що у принципі не є чиеюсь власністю. Це уявлення, з одного боку, до кінця не переосмислено, а з іншого боку, одержало “підтримку” у зв'язку з виникненням електронно-інформаційного середовища (е-середовища). І якщо для того, щоб усі дотримували принципу, викладеного у статті 39 Закону України “Про інформацію”: *інформація – це товар, у якого є власник*, потрібен час, то з власністю на інформацію в е-середовищі справа значно складніше – веб-сторінку в руках не потримаєш.

Матеріальні об'єкти (речі), які є предметом права власності, поділяють на нерухоме (земельні ділянки, будинки і будівлі, квартири і нежитлові приміщення і т. п.) і рухоме (та інше) майно. Якщо тут поставити крапку, це буде не зовсім правильно. Інтелектуальна власність є об'єктом так званих виключних прав використання, які не відносяться до матеріальної власності. Але це не все. Є ще так звані об'єкти обмеженої оборотоздатності, наприклад, радіочастотний спектр, природні ресурси, зброя, а також об'єкти, “вилучені” з обороту, – повітря, небесні тіла, що взагалі не є предметами правовідносин [7].

Таким чином, об'єктний склад відносин власності між суб'єктами права досить складний і включає найрізноманітніші види. До них законодавство України відносить власне речі, результати інтелектуальної діяльності, роботи і послуги, інформацію та ін. Частина об'єктів матеріального світу до об'єктів цивільних прав не відноситься. Звернемо увагу на те, що “інформація” за визначенням законодавця не відноситься до об'єктів інтелектуальної власності. Тут явно проведене розходження між змістовною, “об'єктивною” інформацією і формами її представлення (у творах літератури і мистецтва, програмах для ПК, базах даних і т. д.).

Цікаво тут і те, що інформація може бути об'єктом інтелектуальної власності (тобто одержати відповідну юридичну форму охорони), якщо вона почне відповідати критеріям патентоспроможності (по патентному праву) або входити в коло об'єктів, що охороняються по авторському праву. Патент охороняє зміст інформації, а авторське право – тільки форму її представлення. Звідси і виникло право “копірайту”, тобто право на тиражування (копіювання).

Постає питання, а до якого з видів об'єктів цивільного права відноситься, скажімо, веб-сайт в Інтернет?

Це комплексний об'єкт, у якому є явна сукупність об'єктів, що відносяться до авторського права (наявність тексту, дизайнерського оформлення, технології

представлення відомостей і т. д.), так само як і різного роду інформаційні об'єкти, для яких найважливішим компонентом є їх зміст. Не можна забувати і про те, що сайт не існує “сам по собі”, без участі осіб, що підтримують його (провайдери доступу, хостінга і т.п.). Тут же постає і питання адресації сайту, що дозволяє однозначно одержати доступ до нього й ідентифікувати його власника через відповідні персональні дані – доменні імена. Можуть виникнути і додаткові питання.

По-перше, чи відноситься унікальна адреса мережного об'єкта до інтелектуальної власності, яка охороняється цивільним правом? (Хоча Цивільний кодекс України поняття “персональні дані” взагалі не використовує). Якщо ні, то хіба (за аналогією з “немережним” світом) не повинне бути забезпечене право суб'єкта певного доменного імені на недоторканність для того, щоб ним не міг користуватися хтось інший? Якщо так, то до якого встановленого законом виду об'єктів виключних прав доменне ім'я відноситься – товарний знак, фірмове найменування, об'єкт авторського права або щось інше?

По-друге, а чому, власне, ми говоримо про “господаря” веб-сайту, іноді навіть про його власника? Хіба сайти й інші інформаційні структури відносяться до матеріальних об'єктів (“речей”, “майна”) і можуть бути чиеюсь власністю, тобто знаходитися в чиемусь володінні, користуванні і розпорядженні? На це можна відповісти позитивно, і от чому.

Ми звикли до поняття “інформація” як до відомостей. Згідно зі ст.1 Закону України “Про інформацію” 1992 р.: *“Під інформацією цей Закон розуміє документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються в суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі”*.

Що таке “ документовані відомості” – Закон визначення не дає. Виходячи з подальшого змісту Закону можна вважати, що термін має пряме відношення тільки до поняття “офіційний документ” – папір, на якому розміщені відомості.

Відомості як такі вимовляються, доводяться і т.д., тому, виходить, чиеюсь власністю бути не можуть. Якщо я поміняюся з колегою ручками, у кожного з нас залишиться по одній ручці. Якщо ми обмінюємося з ним анекдотами – у кожного в пам'яті буде два анекдоти, хоча, звичайно, ненадовго. Таким чином, інформація – відомості цілком не відчужувана: авторучку продають, і вона в продавця відчужується, передається покупцеві. З відомостями такого не буває.

Однак, думка в голові людини ще не відомості і тим більше не інформація – це прояв начитаності й інтелектуальності (творчості), що для відповідного суб'єкта в цей час є його абсолютною монополією. Те, що розуміється під інформацією, тільки починає виступати як предмет передбачуваної власності: – ідеальний початок (мабуть, саме це Великий Платон вважав «ейдосом» – “ідеєю”).

Вимовляючи слова (користуючись папером, хвилями звуку, комп'ютером, радіохвилями тощо), людина висловлює “ідею”, трансформуючи її у відомості. І тільки тоді, коли відомості передаються будь-кому, народжується інформація. При цьому, людина вимовляє, доводить не думку як таку, а її копію, яка виражена у відповідній формі. Виникає матеріалізація думки. Ця матеріалізація у е-просторі є вже не “інформацією”, а “даними” (див. – [8]), до яких інформація прикріплена, пристосована. Тільки при поєднанні ідеального і матеріального з'являються “дані”. За відсутністю одного із зазначених елементів “дані”, а разом й інформація, – зникають.

Визначимо тут ще, що з часів Римського права (точніше, після введення в дію Кодексу Наполеона) *право власності – це тріада повноважень щодо володіння, користування і розпорядження майном*. Спроби застосувати цю тріаду до “чистої” інформації, тобто як до відомостей, безуспішні. Власник відноситься до відомостей (висловлюваної “ідеї”), що надаються, як до свого майна (матеріального об'єкта) і вправі

вимагати від будь-якої особи дотримання його права власності на це майно або поновлення цього права (статисфакції) у разі його порушення. Проте *володіти* відомостями без забезпечення доступу до них інших осіб по юридичних канонах неможливо, інакше (у випадках типу – знаю, але нікому не скажу) юридично губиться зміст володіння. *Користуватися* відомостями знову-таки може не тільки умовний власник (скажімо, автор твору), але й будь-яка інша особа, що одержала доступ до них. Причому на рівних з іншими умовами. *Розпорядження* відомостями також має, на відміну від майна, трохи інший зміст. Тому що зробити відчуження відомостей (або, приміром, віддати їх в оренду чи в заставу) неможливо, мова може йти про розпорядження у вигляді визначення порядку доступу до них.

Таким чином, для того, щоб відомості стали власністю, потрібний носій. І це стосується не тільки папера-носія. Це стосується будь-якого носія, де відомості можуть бути розміщені або пристосовані, наприклад, дискета, диск, електричний сигнал, електронна структура, звукова хвиля та ін.

З появою і широким поширенням понять “веб-сайт”, “веб-документ”, “веб-сторінка” документована інформація стала розглядатися як поняття, засноване на двоєдності відомостей і матеріального носія, на який вони заносяться у вигляді символів, знаків, літер, е-сигналів, е-структур та ін.

У результаті трансформації зазначеного розуміння “документування” відбувається ніби матеріалізація й упредметнення інформації. Відомості розміщують (пристосовують) на матеріальному носії і, тим самим, відокремлюють від свого творця. У підсумку виникає об'єкт права власності – “документована інформація” або інформаційний продукт. Цей інформаційний продукт є об'єктом правовідносин як для матеріального середовища: книжка, журнал, стаття та ін., так і для віртуального середовища: банк даних, веб-сайт, веб-сторінка, доменне ім'я та ін. Таким чином, документована інформація (інформаційний продукт) стає по суті справи матеріальним об'єктом, що дає підставу відносити його до категорії речей. А це означає, що на документовану інформацію поширюється право матеріальної (речової) власності.

Отже, власник інформаційного продукту, наприклад, веб-сайта, володіючи авторськими й іншими правами на компоненти, що складають об'єкт права (а в тому, що такі об'єкти існують, сумнівів немає, вони можуть реально продаватися і купуватися), забезпечує іншим особам (користувачам) доступ до них і визначає порядок доступу (наприклад, платний або безкоштовний). Зазначена юридична конструкція, на жаль, у термінах сучасного правового акта чітко не прописана. Відзначене, треба думати, варто юридично закріпити в інформаційному законодавстві.

Між власністю на річ і інтелектуальною власністю є істотні відмінності. Вони випливають з розходжень між матеріальністю об'єктів (речей) і нематеріальністю відомостей результатів інтелектуальної творчості людини. При розміщенні відомостей на носії виникає об'єкт документованої інформації. Він містить у собі права щодо його використання і права власності. Варто пам'ятати, що поняття “*інтелектуальна власність*” – це не власність у матеріальному (речовому) сенсі. Згідно зі ст.2 (VIII) Конвенції, що заснувала Всесвітню організацію інтелектуальної власності (1967 р.): “*інтелектуальна власність* – це усі права, що виникають у зв'язку з результатами конкретної творчої діяльності людини”, а “обсяг правової охорони – конкретні результати цієї діяльності”. Обсяг відзначених прав (виключних або невиключних) визначає лише географічну територію і час використання об'єкта творчості, які засвідчені державою у вигляді охоронного документа (патенту, свідоцтва).

Відомо, що нові наукові інститути нерідко утворюються на перетині наук, що визначається у їх назві, наприклад, як: астрофізика, радіоастрономія, біохімія та ін. Приклад подібного підходу, але вже в юриспруденції є – це пропозиція щодо введення “права власності фізичної особи на її персональні дані”, яке знаходиться на перетині “права власності на майно” та “права інтелектуальної власності”. Цей інститут запропонований у проекті Закону України “Про захист персональних даних” (реєстраційний № 2618 від 10.01.2003 р.), який у травні 2003 р. розглянутий Верховною Радою України та прийнятий за основу [9].

Відповідно до законопроекту персональні дані можуть становити предмет “виключного права власності людини на свої персональні дані”, якщо ця інформація використовується для задоволення економічних інтересів, наприклад, у зв’язку із витраченою працею по акумулюванню її в базах персональних даних та ін. При цьому, з одного боку, “виключне право” уособлює законодавче обмеження прав особи її на персональні дані з погляду майнових інтересів інших осіб – фізичних, юридичних та держави, а з іншого – наявність “права власності” людини на персональні дані додає її правам монопольний зміст щодо володіння, користування і розпорядження своїми даними. Сполучення негативної і позитивної характеристик повноважень людини на свої персональні дані, наданих відомими інститутами власності, дозволяє запровадити нову юридичну категорію і створити новий правовий механізм присвоєння і упорядкування суспільних відносин саме для сфери захисту персональних даних. Таке спільне використання різних інститутів власності для захисту персональних даних надає їм юридичну оболонку власності та нову якість щодо захисту прав людини у сфері персональних даних. Більш того, такий підхід надає не тільки додатковий захист персональним даним, але й сприяє введенню інформації про фізичну особу в товарно-грошовий обіг на визначених законом умовах.

Схематично зазначене може бути представлено за допомогою логічних кругів Ейлера (див. Рис.).

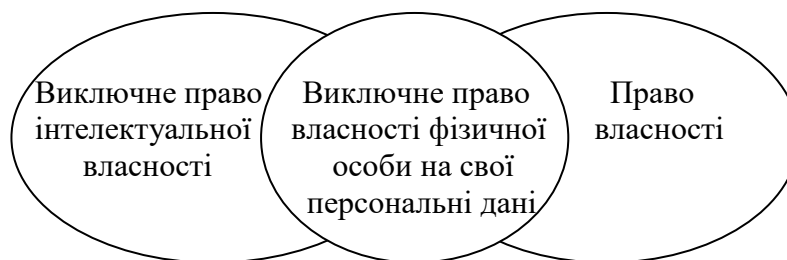

Рис.

Поняття, обсяги суттєвих ознак яких повністю або частково збігаються називають сумісними. У даному випадку вони такі, що знаходяться у відношенні пересичення (перехрещення), тобто обсяг ознак одного із них частково входить до обсягу ознак іншого [10, – С. 33]. Категорія “виключне право власності фізичної особи на свої персональні дані” знаходиться нібито на перетині двох відомих інститутів власності. У такому разі захист даних може здійснюватися або за допомогою норм права законодавства про інтелектуальну власність, або за допомогою норм права законодавства про власність на майно, залежно від мети, з якою відповідні персональні дані обробляються.

Що стосується відповідності обсягу правового поля зазначеній юридичній категорії (“виключне право власності фізичної особи на свої персональні дані”) – обсягу чинної в країні законодавчої бази, то запропонований у законопроекті новий юридичний інструмент – інститут права власності на персональні дані цілком відповідає обсягу положень ст. 22 Конституції України та ст. 54 Закону України “Про інформацію”.

Стаття 22 Конституції України передбачає: *“Права і свободи людини і громадянина, визначені цією Конституцією, не є вичерпними”*. А згідно зі змістом правової формули статті 54 Закону України “Про інформацію”: *“Інформаційний суверенітет України забезпечується виключним правом власності України на інформаційні ресурси”*. **Це виключне право власності України здійснюється через права її окремих суб'єктів – громадян**, а не тільки через права організацій, підприємств або держави.

Також можна стверджувати про те, що інститут права власності фізичної особи на свої персональні дані відповідає вимогам положень Конвенції № 108 Ради Європи від 28.01.81 р. *“Про захист фізичних осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних”* [11]. Конвенція є головним і єдиним міжнародним документом, що визначає зобов'язання держав із забезпечення умов гармонізації національного законодавства із загальноєвропейськими стандартами. У статті 11 Конвенції зазначається: *“Жодне з положень цієї глави не тлумачиться як таке, що обмежує або іншим чином перешкоджає можливості Сторони забезпечувати суб'єктам даних більший ступінь захисту, ніж передбачений цією Конвенцією”*.

Таким чином, *будь-які відомості про фізичну особу є особливим видом приватної власності, що юридично виступає у формі виключного права власності та ототожнює собою право на самовизначення відповідної особи, монополія на власність якої обмежується Законом в інтересах дотримання прав і свобод інших осіб, а також в інтересах дотримання балансу прав особи, суспільства та держави*. Звідси витікає, що ніхто не вправі вимагати від людини і використовувати її персональні дані, якщо вона не дала на це згоду або якщо вимогу про право на доступ до персональних даних чітко не прописано в законах України.

Важливим є також наступне зауваження: якщо зазначене вище буде прописано у “законодавстві”, а не у “законах”, то органи влади будуть мати можливість визначати рівень захисту персональних даних у відповідній галузі за допомогою підзаконних актів, незважаючи на наявність у державі базового закону та вимог світових стандартів. Крім того, якщо держава має серйозні намір у створенні правового механізму захисту персональних даних, який відповідає принципам та положенням світових стандартів, то це потребує запровадження в системі судової влади держави Судової палати із питань захисту персональних даних та початку підготовки кваліфікованих фахівців для цієї сфери.

Деякі інші висновки

Новації щодо інформаційних ресурсів обов'язково повинні супроводжуватися законодавчим оформлення права власності на них. Інформаційні продукти мають охоронятися так само, як і об'єкти матеріального (речового) права. Повинна ширше застосовуватися й аналогія права, й аналогія закону до такого роду цивільних правовідносин. Адже стосовно об'єктів е-середовища: баз даних, доменних імен, веб-сторінок, веб-сайтів і адрес порталів, е-пошти та ін. – є цілком можливим використання принципів (підходів) регулювання відносин права власності на матеріальні об'єкти і регулювання відносин на об'єкти інтелектуальної власності. Причому, можливе і спільне використання принципів, підходів у регулюванні відомих інститутів власності і формування нового юридичного інституту, що знаходиться ніби на їх стику, тобто інституту власності на об'єкти інформаційних відносин у сфері захисту персональних даних.

Ділянка е-середовища, закріплена за певним власником за певною адресою (яку не можна довільно змінювати), тим більше, якщо на ній вже побудований з комерційними цілями веб-сайт, має так само охоронятися, як і земельна ділянка з будівлями, що знаходяться на ній. Якщо цього не відбудеться в якійсь країні, користувачі Інтернету “перетечуть” у таку юрисдикцію, де їх права (вкладені гроші та праця) будуть надійно захищені.

Світовий досвід свідчить про те, що в країнах, де право приватного власника захищене і економіка розвивається, і громадянське суспільство існує, і демократичні принципи під сумнів не ставляться. А от у країнах, де системи захисту прав власників не існують або існують декоративно (зокрема, у відношенні до інформації), поки що все неблагополучно і в економіці, і в політиці. Більш того, серед закордонних юристів дістала поширення теорія про те, що капітал (“багатство”) – усього лише інформація про закріплені (оформлені) права власності на нерухомість, на гроші (у банках), на матеріальні активи. Ця інформація повинна бути добре захищена. Якщо в якійсь країні належного захисту прав власності на комерційну інформацію немає (наприклад, ненадійність банківської системи, яка не захищає вкладені в банк гроші або персональні дані про їх вкладників), то з такої країни капітали “витікають”, а гроші, що залишаються в ній, помирають в чужоземних асигнаціях і не працюють на національну економіку. От чому права власності на інформаційні ресурси та, зокрема, на персональні дані, повинно захищати так само, як і права на інші об’єкти, що мають матеріальний, майновий зміст.

Якщо наведена у роботі аргументація щодо необхідності запровадження у державі **спеціального правового механізму (інституту) захисту прав фізичної особи на свої персональні дані**, не досить переконлива, то можна згадати висловлення Майкла Фарадея. На питання – *яка користь від електрики?*, відповів: *“Коли-небудь ви будете мати можливість обкласти її податком”*.

Використана література

1. Цена персональных данных (Рыночная цена конфиденциальности, или буря в стакане воды). – 2000 // www.i2r.ru/article.shtml?id=1384.
2. В. Михеев. Проблема правовой защиты персональных данных // www.kiev-security.org.ua/box/4/136.shtml.
3. В.М.Брижко Правовий механізм захисту персональних даних: монографія ; за ред. доктора економічних наук, професора М.Я. Швеця та доктора юридичних наук, професора Р.А. Калюжного – К.: Парламентське видавництво, 2003. – 120 стор.
4. Берд Киви. Анонимность в Сети как залог свободы // www.sdteam.com/articles/hack058.shtml
5. Баранов А.А., Брыжко В.М., Базанов Ю.К. Права человека и защита персональных данных. – Харьков: ХПГ-Фолио, 2000. – 280 с.
6. Закон України “Про інформацію” // Відомості Верховної Ради України . – 1992. – № 48.
7. В.Михайлов Информация и собственность / Компьютерра от 18.06.2001 г. // www.computerra.ru/offline/2001/400/10524.
8. В.Брижко. До питання застосування у правотворчості понять “інформація” та “дані” // Правова інформатика. – 2005. – № 8. – С. 31-37.
9. Постанова Верховної Ради України “Про прийняття за основу проекту Закону України “Про захист персональних даних” від 15 травня 2003 року № 784-IV.
10. Кирилов В.И., Старченко А.А. Логика: учеб. для юридич. вузов и фак. ун-тов. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Высш. Шк., 1987. – 271 с.
11. Конвенція № 108 Ради Європи “Про захист осіб у зв’язку з автоматизованою обробкою персональних даних” від 28.01.1981 р. // www.convention.coe.int/treaty/en/Treaties/Html/108.htm.
12. И.Л. Бачило О праве собственности на информационные ресурсы // Информационные ресурсы России. – 1997. – № 4. – С.19-23.
13. С.В. Вихорев. Информация как объект вещного права // www.infotecs.ru/gtc/New_publications/FILOSOF.html.
14. В.А. Копылов. Информация и собственность / Информационные ресурсы России. – 1996. – №3. – С. 10-12.
15. Е.А. Суханов. Объекты права собственности / Закон. – 1995. – № 4. – С. 94-98.

